

Ռաֆիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

*Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի դատավոր,
Հայ-Ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի սահմանադրական և
մունիցիպալ իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս, ի. գ. ք.,
Հայ-Ռուսական համալսարանի դոկտորանդ*

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԳԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐԱԳԻԳՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ամենաընդհանուր նշանակու-
թյամբ «պարադիգմ» եզրույթը
(հունարեն պարադիգմա՝ օրինակ, նմուշ,
մոդել) նշանակում է հիմնարար տեսա-
կան կարգավորումների, պատկերա-
ցումների և եզրույթների ամբողջություն,
որն ընդունվում և կիսվում է գիտական
և արհեստավարժ կոլեկտիվի միջոցով և
միավորում է դրա անդամների մեծ մա-
սին: Սա տեսական և մեթոդաբանական
դրույթների համակարգ է, որոնք ընդուն-
վել և կիրառվում են որոշակի պատմա-
կան փուլում՝ որպես ճանաչողական
գործունեության, մեկնաբանության,
ստացված արդյունքների գնահատման
և համակարգման, վարկածների իմաս-
տավորման և առաջ քաշվող գիտական և
պրակտիկ խնդիրների լուծման օրինակ,
մոդել, ստանդարտ¹:

Որպես իրավական երևույթի տեսա-
կան մոդել՝ պարադիգմը հանդես է գալիս
որպես ռապինյակ, որի միջոցով սուբյեկտն
ընկալում է երևույթը և տեսնում նրա հետ
կապված խնդիրները: Ռապինյակի պես,
այն կենտրոնացնում է այս երևույթի տե-
սանելիությունը որոշակի կերպով և սահ-
մանափակում կամ հանում է այլընտրան-
քային տեսակետները: Այն ձևավորում է
այդ երևույթի ընկալումը և ցույց է տալիս
այն, ինչն ընդունված է հնարավոր կամ
անհնար համարել: Արդարադատության
բնագավառում պարադիգմերը նույնպես
առաջնայնություններ են հաստատում և
սահմանում են բանալի հարցերը, որոնց
հետ առնչվում է արդարադատությունը²:

Պարադիգմը ցույց է տալիս հաշվման

կետը, համակարգը, կոորդինատը, որոնց
կիրառումը թույլ է տալիս լավագույն կեր-
պով բացատրել և մեկնաբանել խնդրա-
հարույց վիճակը և գտնել դրա համարժեք
լուծումը, որը կհամապատասխանի հա-
վանության արժանացած և ճանաչված
չափորոշիչներին: Այս համատեքստում
վարչական արդարադատության պարա-
դիգմն իրենից ներկայացնում է որոշակի
պատմական պայմաններում իրավա-
կան համակարգի որոշակի բազմության
մեջ գերիշխող վարչական վեճերը լու-
ծելու օրինակ (ստանդարտ), որը հա-
մապատասխանում է հասարակության
քաղաքակրթական արժեքային կողմնո-
րոշումներին և իրավական պետության
ընտրված մոդելին:

Ժամանակակից տեսության մեջ ձևա-
վորվել են վարչական արդարադատու-
թյան երկու հիմնական պարադիգմներ,
որոնցից մեկը գերիշխող է այս կամ այն
երկրում: Այս պարադիգմերը նշանակվում
են տարբեր եզրույթներով, որոնց շարքում
առավել հաճախ կիրառվողներն են՝ վար-
չական արդարադատության «օբյեկտիվ
մոդելը» և վարչական արդարադատու-
թյան «սուբյեկտիվ մոդելը»³:

Վարչական արդարադատության այս
պարադիգմերի ուրվագծման պայման-
ներում ընկած է դոկտրինալ մոտեցումը,
որը հիմնվում է դատական - վարչական
գործընթացի գլխավոր նպատակի որոշ-
ման վրա՝ արդյոք այդ նպատակն է վար-
չական ակտի ստուգման (օրինականու-
թյան) ապահովումը («օբյեկտիվ մոդել»),
օբյեկտիվ իրավունքի պահպանությու-

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

նը, թե սուբյեկտիվ իրավունքների և կամ օրինական շահերի պաշտպանությունը («սուբյեկտիվ մոդել»):

Առաջին դեպքում դատավորի ուշադրությունը կողմնորոշվում է վարչական գործունեության օրինականության ստուգմանը անկախ նրանից, թե նրա իրականացման դեպքում մասնավոր անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը խախտվում են, թե ոչ: Երկրորդ դեպքում վարչական արդարադատության գործունեությունը կենտրոնանում է սուբյեկտիվ իրավունքների վարչարարության անօրինական ակտերից պաշտպանելու և կողմերի իրավական կարգավիճակի վերլուծության վրա, որի վիճելի բնույթն առաջ է եկել այդ ակտերով:

Վարչական արդարադատության հիմնական պարադիգմերի ձևավորմանը պատմականորեն իր հիմքում ունեցել է «օրենքի գերազանցման մասին հայցերի» (վարչական ակտերի օրինականության մասին հայցերը) և «վարչական դատավարության կարգով հայցերի» դոկտրինը, որը 19-րդ դարի վերջում սկսել է անցկացվել Ֆրանսիայի Պետական խորհրդի պրակտիկայում⁴:

Այսօր այս դոկտրինն իմաստավորված տեսքով կիրառվում է վարչական արդարադատության գերիշխող պարադիգմի սահմանման համար ոչ միայն Ֆրանսիայում և մայրցամաքային Եվրոպայի այլ երկրներում, այլև լատինամերիկյան և որոշ աֆրիկյան հանրապետություններում: Այս պետությունների վարչական արդարադատության համակարգերը ձևավորվել են այս կամ այն պարադիգմի ազդեցության տակ, ինչն որոշակի դեպքերում չէր բացառում նրա բաղադրիչների միահյուսման հնարավորությունը որոշ վարչաիրավական վիճելի վարույթներում:

Այսպիսով, վարչական արդարադատության օբյեկտիվ պարադիգմն իր հիմքում ունի մի մոդել, որը շեշտը դնում է հանրային կառավարման մեջ օրինականության վերահսկման վրա: Նրա

առանցքային պահը հայցադիմումի (դիմում) ներկայացումն է, որը նպատակ ունի ստուգել վարչական ակտերի օրինականությունը: Այն նախաձեռնում է մի գործընթաց, որն ուղղված է օբյեկտիվ հանրային իրավունքի պաշտպանությանը, այդ իսկ պատճառով վարչական արդարադատության մայրցամաքային իրավական համակարգի դոկտրինի մեջ այն անվանում են օբյեկտիվ հայց: Համապատասխանաբար օբյեկտիվ պարադիգմը կարելի է նշել նաև որպես օրինականության վերահսկման պարադիգմ կամ օբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության պարադիգմ:

Սուբյեկտիվ պարադիգմն, ընդհակառակը, իրենից ներկայացնում է մի մոդել, որը կողմնորոշվում է, առաջին հերթին, մասնավոր անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը՝ հանրային վարչական անօրինական ակտերից և գործողություններից (անգործությունից): Նրա առանցքային պահն է սուբյեկտիվ հանրային իրավունքի պաշտպանության հայցը: Այս հայցը ժամանակակից տեսության մեջ բավականին հաճախ անվանում են սուբյեկտիվ հայց: Համապատասխանաբար սուբյեկտիվ պարադիգմը կարելի է նշել որպես սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության պարադիգմ: Օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողության պարադիգմը նվազեցնում է դատարանի հայեցողական իրավասությունը միայն վիճարկվող ակտն օրինական կամ անօրինական ճանաչելու հնարավորությամբ: Դրանով տվյալ պարադիգմը կարելի է նշել որպես սահմանափակ վարչական դատավարության պարադիգմ, և ընդհակառակը, սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության պարադիգմը դատարանին ներկայացնում է վարչական վեճերի լուծման ամբողջ իրավասությունը: Ելնելով դրանից՝ տվյալ մոդելը կարող է նշվել որպես լիարժեք վարչական իրավասության կամ լիարժեք վարչական դա-

տավարության պարադիգմ: Իր ծագումով տվյալ պարադիգմը կապված է վարչական արդարադատության պատմականորեն առաջին մոդելի հետ, որի ձևավորումը տեղի էր ունենում Ֆրանսիայում գործադիր իշխանության համակարգի շրջանակում: Ի սկզբանե այն ենթադրում էր դատական մարմինների օգտագործումը որպես մեխանիզմ, որը լրացնում է վարչական գործունեության նկատմամբ դատական վերահսկումը և ապահովում է իրավական դաշտի «մաքրումը» կառավարման ոլորտում անօրինական վարչական ակտերից: Նման նույր դատական վերահսկողության մեխանիզմը թույլ է տալիս վարչակազմի գործունեության օրինականության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկում:

Տվյալ մեխանիզմի էական տարրն է մասնավոր անձը, որը վարչական ակտերը վիճարկելու միջոցով նշում է հանրային վարչակազմի այն հարցերը, որոնց լուծումը պետք է նպաստեր նրա ինքնավերահսկմանը և կարգուկանոնի ամրապնդմանը: Նման հարցերի վիճարկման միջոց դարձավ վարչական դատարանը: Տվյալ կարգը Ֆրանսիայի և աշխարհի այլ երկրների համար, որոնք այն որպես վարչական արդարադատության համակարգ էին ընկալում, իրավական դոկտրինի մեջ նրա տեսական իմաստավորման արդյունքում սկսեց անվանվել իշխանության գերազանցման (իշխանագանցության) հայց (դիմում) կամ օրինականության մասին հայց (դիմում): Լայնորեն կիրառվում է նաև նրա այնպիսի անվանումը, ինչպիսին է ակտի վիճարկման հայց կամ օբյեկտիվ հայց:

Վարչական արդարադատության ֆրանսիական համակարգի երկրներում⁵ գերիշխող դոկտրինին համապատասխան, այս հայցով վարույթն իրենից ներկայացնում է մասնավոր անձանց իրավունքների կոպիտ խախտումների վերաբերյալ հայցերը լուծելու ամենապարզ կառուցակարգը: Դրա հետ մեկտեղ պաշտպանության օբյեկտ է հանդիսա-

նում, առաջին հերթին, ոչ թե մասնավոր անձանց սուբյեկտիվ իրավունքները, այլ օրենքը, որը խախտվել է իշխանական լիազորությունների ապօրինի կիրառմամբ:

Օրենքի չարաշահման հայց ներկայացնելիս, մասնավոր անձը, ինչպես իր ժամանակ նշում էր Մ. Օրիուն, ավելի արդյունավետ է պաշտպանում իր անձնական իրավունքները և օրինական շահերը, այն յուրահատուկ դատախազի դեր է կատարում, որն օրենքի պաշտպանության համար է գործում: Տեխնիկական առումով իշխանության չարաշահման մասին հայցը պատմականորեն չէր դիտարկվում որպես այն կողմերի միջև վարույթ սկսելու միջոց, որոնք պայքարում էին իրենց սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի ապահովման համար:

Վարույթը սահմանափակվում է միայն վիճարկվող ակտի «օբյեկտիվ օրինականության» վերահսկողությամբ և ուղղված է ակտին: Դրանով տվյալ պարադիգմի էության բնութագրման ժամանակ կիրառվում է «ակտի վարույթ» հասկացությունը: Այն վարչական իրավահարաբերությունների մեջ իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ վարույթ չէ, այլ ակտի վարույթ, նրա «թերությունների», և դատական գործունեությունն ուղղված է նրա ֆորմալ օրինականության ստուգմանը: Այս դեպքում դատական ակտով անդրադարձ չի կատարվում դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականություններին, այլ ընդամենը որոշվում է վարչական ակտի օրինականությունը կամ անօրինականությունը, քանի որ հենց այն է հանդիսանում վիճարկվող օբյեկտը:

Վեճի լուծման կարգը, որը ձևավորում է օրինականության վերահսկման պարադիգմը, վարչական արդարադատության ժամանակակից տեսության մեջ բնութագրվում է հատկանիշների մի ամբողջ շարքով, որոնք սահմանում են նրա էական դրվագները:

Վերոշարադրյալից կարելի է հանգել

հետևյալ եզրակացությունների.

1. Դատավարության հիմնական նպատակը, առաջին հերթին, վիճարկվող վարչական ակտի օրինականության վերահսկողությունն է, ոչ թե այս ակտով խախտված իրավունքների և օրինական շահերի վերականգնումը:

2. Վերահսկողության հիմնական միջոցը վիճարկվող ակտի ստուգումն է ըստ նրա օրենքին կամ այլ ավելի բարձր իրավական ուժ ունեցող ակտին համապատասխանությունը: Առանձին կոնկրետ իրավակարգերի մեջ օրինականության ստուգման մասին հայցերը կարող են տրվել ինչպես նորմատիվ, այնպես էլ անհատական իրավական ակտերի վերաբերյալ:

3. Վերահսկման գլխավոր արդյունքը ստուգվող ակտի օրինական կամ անօրինական ճանաչելն է: Վիճարկվող ակտը կարող է միայն չեղարկվել (վերացվել), ոչ թե փոփոխվել կամ փոխարինվել: Դատավորը չի կարող անհրաժեշտ ակտ ընդունել, որպեսզի լրացնի այն իրավիճակը, որը կարող է առաջանալ ակտի չեղարկման (վերացման) ժամանակ:

4. Օրինականության մասին հայցը կարող է ներկայացվել անգամ այն ժամանակ, երբ բացակայում է սուբյեկտիվ իրավունքի խախտումը, իսկ դիմողի մոտ կա միայն օրինական շահ, այսինքն՝ վարչակազմի կողմից հայեցողական լիազորությունների սահմանազանցման դեպք:

Համապատասխանաբար, հայցային բողոքը ոչ թե ինչ-որ փաստերի և իրավական հիմնավորումների հաստատման մեջ է, որոնցից ելնելով հայցվորը խախտված իրավունքի վերականգնում է պահանջում, այլ այն ուղղված է բացառապես իրավունքի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմերն ավելի ցածր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմերին հակասելու և իշխանությունը չարաշահելու, ստորադաս ակտի ընդունման ընթացակարգի կամ ձևի խախտման, վերջինս սխալ մեկնաբանման պատճառներով և այլն:

5. Վարչական դատավարությունը այս պարադիգմի սահմաններում հանդես է գալիս որպես միակողմանի, քանի որ այն մարմինը, որն ընդունել է անօրինական ակտը, չի համարվում վարույթի կողմ և նրա այդ վարույթում նրա մասնակցելու նպատակն է, որպեսզի բացատրություններ ներկայացնի վիճարկվող ակտի վերաբերյալ:

6. Դատավարությունը չի դիտարկվում որպես արդարադատության իրագործում: Այն հանգում է օրինականության վերահսկողության հասարակ գործունեության միայն այն տարբերությամբ, որ այս ընթացակարգն իր բնույթով դատավարական է: Վարույթը դատարանում տվյալ հայցի պարզաբանման ժամանակ մեկնաբանվում է որպես յուրովի հետաքննություն: Նրա նպատակն ակտի օրինականության հարցի քննությունն է, քանի որ օրինականության պաշտպանության հայցը ուղղված չէ ինչ-որ մեկին մեղադրելուն, այլ ուղղված է անօրինական ակտը չեղարկելուն: Այս վարույթի շրջանակում իրականացվում է ակտի օրինականության ստուգումը, այլ ոչ թե պարզաբանումը, թե ով է ճիշտ՝ վարչակազմը⁶, թե⁷ դիմումատուն: Ակտի անօրինական ճանաչման դեպքում քննադատվում է ինքն ակտը, այլ ոչ թե վարչական մարմնի այն պաշտոնատար անձը կամ մարմինը, որը այն ընդունել է:

7. Իշխանության գերազանցման հայցը քննելիս դատարանը ստուգում է միայն իրավունքի հարցերը և գործում է որպես վարչական ակտերի օրինականությունը վերահսկող, հաստատելով նրանց համապատասխանությունը ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական նորմերին: Դատարանի՝ որպես օրինականության վերահսկող, այս հայցերով գործողությունը կարող է ավարտվել միայն օրինականության հաստատմամբ, այլ ոչ թե վարչական ակտից տուժած սուբյեկտիվ իրավունքների վերականգնմամբ:

8. Վարչարարության օրինականու-

Վարչական դատավարություն

քյան նկատմամբ դատական վերահսկողության պարադիգմը նկարագրում է այն վարչական իրավասության մոդելը, որն անմիջապես ուղղված է սուբյեկտիվ

և օբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությանը՝ հանրային վարչակազմի անօրինական ակտերից կամ գործողություններից (անգործությունից):

¹ St'u Zehr H., Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale. P.A. Herald Press, 1990, էջ 87-88:

² St'u Правосудие в современном мире, М., 2012, էջ 13-14:

³ St'u Карпович В. Д., Организационно-правовые вопросы административной юстиции

Франции, Автореферат дис., М., 1990.

⁴ St'u Chapus R., Droit du contentieux administratif, P. Monchrestien, 2004, էջ 197-198:

⁵ St'u Захарова М. В., Французская правовая система: теоретический анализ, М., 2016, էջ 106-107:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE ADMINISTRATIVE JUSTICE PARADIGM IN THE MODERN JURISPRUDENCE

Rafik Khandanyan

*Judge of the Administrative Court of the Republic of Armenia,
Professor of the Chair of constitutional law, municipal law of Russian-Armenian
University, PhD in law,
Postdoctoral researcher at the Russian-Armenian University*

The present article thoroughly gives the analyses of the paradigm of administrative justice in the modern jurisprudence. The essence, contents and characteristics of the administrative justice, as well as the role and importance of the administrative justice within the field of management for the purpose of providing legitimacy and handling issues regarding the legal conformity of administrative acts are thoroughly illustrated in the article.

Keywords: *administrative justice, administration, administrative acts, legal conformity, judicial control, human rights, system of values, legal forecasting.*

ПАРАДИГМА АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ

Рафик Ханданян

*Судья административного суда РА,
Старший преподаватель кафедры конституционного и муниципального права
Российско-Армянского (Славянского) университета,
Кандидат юридических наук,
Докторант Российско-Армянского (Славянского) университета*

В настоящей статье обстоятельно проанализирована парадигма административного правосудия в современной юриспруденции. В статье обстоятельно освещены сущность, содержание и особенности административного правосудия, а также роль и значение административного правосудия для определения вопросов обеспечения законности и правомерности административных актов в сфере управления.

Ключевые слова: *административное правосудие, администрирование, административные акты, правомерность, судебный надзор, права человека, ценностная система, правовое прогнозирование.*

Բանալի բառեր - *վարչական արդարադատություն, վարչարարություն, վարչական ակտեր, իրավաչափություն, օրինականություն, դատական վերահսկողություն, մարդու իրավունքներ, արժեքային համակարգ, իրավական կանխարեւում:*

ՄԵՊՏԵՍԻՍԲԵՐ - ՀՈՄՍԵՍԻՍԲԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)